

KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR VE TERİMLEŞTİRME SÜRECİ: KOLAY DİL/BASİT DİL VE KOLAY TÜRKÇE/BASİT TÜRKÇE^{*,**}

Conceptual Approaches and Terminology Development: Easy Language/Plain Language and Easy Turkish/Plain Turkish

SİNÉ DEMİRKIVİRAN***

Öz

Türkiye'de yeni bir araştırma alanı olarak henüz çalışmaya başlanan Kolay Dil ve Basit Dil araştırmaları engelsiz iletişim ve erişilebilirlik kapsamında Amerika ve Avrupa'da 1960'lardan beri uygulanan yaklaşımlardır. Bilindiği üzere de yeni araştırma alanları kendisiyle beraber terimleştirme, yani terim oluşturma eylemini zaruri kılmaktadır. Terimbilimciler, terim oluşturma eyleminin rastgele değil kontrollü ve bilinçli yapılması gerektiği konusunda hem fikirler; böylece yeni kavramlar tutarlı olabilecek ve bu sayede bilim insanları birbirleriyle iletişim kurabileceklerdir. Türkiye'de daha önce Kolay Dil ve Basit Dil alanlarında çalışmalar yürütülmemiş olması nedeniyle, her biri standart dilin farklı dilsel varyasyonlarını temsil eden ve farklı hedef kitlere hitap eden "Kolay Dil" ve "Basit Dil" kavramları "çeviri odaklı" bir terim oluşturma sürecine tabi tutulmuştur. Kavram elemesinden başlayarak öncelikle terimleştirme sürecinde "sade dil" veya "kolay okunur" ("easy-to-read") gibi kavramların neden kullanılmadığı gerekçeleriyle açıklanmıştır. Terimleştirme sürecinde esas alınan sıfatların sözlük anlamlarından yola çıkıldığında "kolay" sıfatının mental bir sürecin kolaylığını ifade ettiği ve zıt anlamının "güç veya zor" olduğu görülmektedir. Dolayısıyla "kolay" insan odaklı bir eforun ifadesi olarak görülebilir. Sözlüklerde "basit" sıfatına bakıldığına ise bir nesneyi veya olguyu nitelendiği görülmektedir. Bu durum "basit"in zıt anlamında da görülebilir zira "basit"in zıt anlamı " karmaşık olmayan" olarak ifade edilebilir. Anlaşılacağı üzere "basit" sıfatının insan odaklı olmayıp nesne veya olgu odaklı bir tasvir olduğu söylenebilir. Bunla beraber

* Bu çalışma 30 Eylül - 02 Ekim 2024 tarihlerinde II. Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresinde "Yeni bir araştırma alanı olarak Kolay Dil ve Basit Dil'in terimleştirme süreci" başlıklı bildirinin detaylandırılmış ve genişletilmiş halidir.

İntihal Taraması: Bu makale intihal taramasından geçirildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Geliş/Received: 5 Kasım/November 2024 | Kabul/Accepted: 06 Aralık/December 2024 |
Yayın/Published: 31 Aralık/December 2024

Atıf/Cite as: Sine Demirkiviran, Kavramsal Yaklaşımlar ve Terimleştirme Süreci: Kolay Dil/Basit Dil ve Kolay Türkçe/Basit Türkçe, Edebiyat Bilimleri 7 (Aralık/December 2024), 27-44
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14578475>.

** Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 123K021 numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım.

This study was supported by Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) under the Grant Number 123K021. The author thank to TUBITAK for their supports.

*** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, İstanbul/Türkiye. sdemirkiviran@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0474-3146.

"Kolay Türkçe" ve "Basit Türkçe" terimleri uluslararası literatürün gereklikleri doğrultusunda terim olarak dilimize kazandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kolay Dil ve Basit Dil, Kolay Türkçe ve Basit Türkçe, Terimleştirme, Erişilebilirlik

Abstract

The research on Easy Language and Plain Language, which has only recently begun as a new field of study in Turkey, includes approaches that have been used in the United States and Europe since the 1960s in the context of barrier-free communication and accessibility. It is well known that new fields of research require the creation of terminology, i.e. terminology development. Terminologists agree that terminology development should not be arbitrary, but should be controlled and deliberate, so that new concepts are consistent and scientists can communicate effectively with each other. Due to the lack of previous studies in Turkey in the field of Easy Language and Plain Language - each representing different linguistic variations of the standard language and addressing different target audiences - the concepts of "Easy Language" and "Plain Language" were subjected to a "translation-oriented" terminology development process. Starting from the elimination of certain concepts, the terminology development process was explained with justifications as to why terms such as "simple language" or "easy to read" were not used. Looking at the dictionary meanings of the adjectives used as a basis in the terminology development process, it can be seen that the adjective "kolay" (stands for easy) expresses the ease of a mental process, while its antonyms are "difficult" or "hard". Therefore, "kolay" can be seen as an expression of human-oriented effort. On the other hand, if we examine the adjective "basit" (stands for plain) in dictionaries, we find that it describes an object or phenomenon. This is also clear from its antonyms, since the opposite of 'basit' can be expressed as 'complex' or 'intricate'. As can be seen, the adjective "basit" is not human-oriented, but can be said to be an object- or phenomenon-oriented description. Consequently, the terms "Easy Turkish" and "Plain Turkish" have been introduced into our language as terms in line with the requirements of the international literature.

28

Keywords: Easy Language and Plain Language, Easy Turkish and Plain Turkish, Terminology, Accessibility

Giriş

Kolay Dil ve Basit Dil engelsiz iletişim ve erişilebilirlik kapsamında ele alınan ve özellikle Amerika ile Avrupa'da 1960'lardan beri var olan ve farklı isimlendirmeler altında uygulamaları bulunan önemli dilsel yaklaşımlardır.

Türkiye'de ise Kolay Dil ve Basit Dil yeni bir araştırma konusu olarak değerlendirilmeye başlandığından, bu kavramların terimleştirme sürecinden nasıl geçtiği ve nasıl oluşturulduklarını ele almak yeni araştırma alanının zorunluluklarındandır. Bu bağlamda "kolay" ve "basit" sıfatları eş anlamlı görünseler de terimleştirme eyleminden bu sıfatların neden kullanıldığı, sıfatların anlamsal farkları ortaya konularak açıklanmalı ve gerekçelendirilmelidir. Buradan hareketle terim oluşturma sürecinin rastgele değil belli bir mantık çerçevesi içinde gerçekleştirilmesi gereği gibi bu yeni kavramların bilimsel iletişimde tutarlılığı sağlamaası önemlidir. Aksi takdirde terim kargasası veya terimlerde muğlaklık ulusal ve uluslararası düzeyde anlam belirsizliklerine ve bilgi aktarımında

aksamalara yol açabilecektir. Bu nedenle terim kargaşasının önüne geçmek, kavramlarda çok anlamlılığı önlemek, terimlerin işlevsel olmalarını gözetmek ve sınırlarını çizebilmek bu çalışmayı zaruri kılmıştır. Çalışmanın diğer bir amacı da kavram kargaşası yaşanmadan Kolay ve Basit Dil alanlarında diğer Avrupa ve dünya ülkeleri ile aynı arenada yer alabilmektir.

Kavramsal tartışmaya ve terimleştirme sürecine geçmeden önce Kolay Dil ve Basit Dilin uluslararası literatürde hangi terimlerle eşleştirildiği, tartışmayı takip edebilmek adına önemlidir. Ayrıca bu erişilebilir dilsel varyasyonların aralarındaki en temel fark olan hedef kitleye de degeinmekte yarar vardır:

	Azami anlaşılabilirlik seviyesi	Orta anlaşılabilirlik seviyesi	Standart seviye	Gelişmiş seviye
Terimler	Leichte Sprache / Easy (-to-read) Language Kolay Dil	Einfache Sprache / Plain Language Basit Dil	Standardsprache/ Standard Language Standart Dil	Fachsprachen / Languages for Special Purposes (LSP) Uzmanlık Dili
Hedef Kitle	bilişsel ve/ya dilsel kısıtlılık “ihtiyaç duyan herkes”	basitleştirilmiş dile ihtiyaç duyan tüm vatandaşlar	herkes	uzmanlar

Tablo 1: Almanca ve İngilizce Terminolojiye Genel Bakış (Maaß, 2020: 51). Tablo Türkçe terminolojinin ve hedef kitlenin eklenmesiyle geliştirilmiştir.

Elbette Kolay Dil ve Basit Dilin arasındaki tek fark dil seviyesi değildir. Aşağıda da görüleceği üzere aralarında sıfat seçiminde de ayırt edici olacak farklar mevcuttur. Bu tablo ise erişilebilir dilsel varyasyonların dil seviyeleri baz alınarak anlaşılabilirlik düzeylerini hedef kitlelerine göre karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Tablo, en yüksek anlaşılabilirlik düzeyinden anlaşılması en zor gelişmiş seviyeye kadar uzanan bir sıralama ortaya koymaktadır. Dolayısıyla erişilebilir dilsel varyasyonlar standart dile oranla daha yüksek bir anlaşılabilirlik sunmakla beraber bilgiye erişilebilirliğin ve engelsiz iletişimini vazgeçilmez araçları olarak tanımlanabilir.

Sıfatların Kavramsal Tartışması

Erişilebilir dil bağlamında uluslararası düzeyde yer edinmiş olan Easy Language/Plain Language veya Leichte Sprache/Einfache Sprache kavramlarının Türkçeye kazandırılma sürecinde “kolay” ve “basit” sıfatlarının tercih edilmesi birçok nedene dayanmaktadır. Standart dilin dilsel varyasyonları olarak tanımlanan bu kavramlar, öncelikle çok anlamlı veya eşanlamlı olmayacak ve her biri belirli bir kavramı temsil edecek nitelikteken terim-kavram ilişkisinde tekanlamlılık (monosemous) kriterini yerine getirmeliydi. Terimleştirme sürecinde tekanlamlılık sağlanabilirse terimler tutarlılık (consistency) gösterebilecektir (bkz. Karaman, 2017: 50, 97-98). Her bir dilsel varyasyon anlaşılabilirliği farklı açılardan ele aldığı için Türkçede kullanılacak sıfatlar “dil”

kavramının eklenmesiyle tek bir anlam ifade etmelidir. Bu terimlerin tek anlamlılıklarını her bir dilsel varyasyonun içeriklerini ve işlevselliklerini yansıtırken her ikisinin birebiriyile karışmayacak şekilde farklarını da ortaya koymalıdır. Bu nedenle sadece bir dilsel varyasyonun değil her iki varyasyonun terimleştirme eylemini aynı çalışma kapsamında ele almak, iki kavramın birbiriyle karıştırılmaması için önem arz etmektedir.

Easy Language/Plain Language veya Leichte Sprache/Einfache Sprache terimleri standart dili temel olarak oluşturuldukları için kullanılacak sıfatların zıt anımlarının ne ifade ettiği de dikkate alınması gereken unsurlardandır. Easy Language veya Leichte Sprache, öncelikli olarak bilişsel engelleri veya kısıtları olan bireyler için tasarlanmıştır¹ çünkü bu bireyler standart dili anlamakta güçlük çekmektedirler. Plain Language veya Einfache Sprache ise tüm bireylere hitap eden, dilsel yapısı itibarıyla Easy Language/Leichte Sprache'den daha karmaşık, ancak standart dilden daha basit bir dil yapısına sahiptir.

Dolayısıyla terimleştirme sürecinde tarafımızca apriori kabul edilen olgu şudur: Easy Language/Leichte Sprache hedef kitle odaklı bir dil varyasyonunu temsil ederken Plain Language/Einfache Sprache dilsel yapıya odaklanan bir varyasyonu ifade etmektedir.

30

Çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere “easy/leicht” için “kolay” ve “plain/einfach” içinde “basit” sıfatı, çalışmanın devamında da görüleceği üzere uygun görülmüştür.

Erişilebilir dilsel varyasyonlar “kolay” ve “basit” sıfatlarının dışında farklı sıfatlar ile de aktarılabilirildi. Örneğin, “plain” sıfatının sözlük anlamından² yola çıkarak “açık”, “sade” veya “yalın” sıfatı kullanılabilirildi. Avustralya örneğinden³ yola çıkılabilir ve Plain Language, clear language olarak algılanarak “anlaşılır ve açık” dil de denilebilirdi. Bu durumda dilsel varyasyonların *açık dil*, *yalın dil* veya *sade dil* olarak terimleştirilmesi bir bakıma mümkündü. Easy Language/ Leichte Sprache için yine erişilebilir dil olarak kabul gören “easy-to-read” kavramından yola çıkarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının uyguladığı gibi “kolay okunur”⁴ kavramını kullanmak da başka bir olasılık olabilirdi; oysa “Easy Language” teriminin İngilizcede en yaygın kullanılan karşılığı “easy-to read”tir. Tüm bu sayılan terimleştirme seçenekleri terim üretme sürecinde aşağıda yer alan sebeplerden dolayı çalışmalarımız⁵ kapsamında elenmiştir.

¹ Easy Language/ Leichte Sprache'nin birincil hedef kitlesi her ne kadar bilişsel engelli bireyler olsa da tüm uluslararası kuruluşlar ve araştırmacılar her türlü bilişsel kısıtı veya dilsel yetersizlikleri olan tüm bireylerin hedef kitle kapsamına alınabilecegi konusunda hemfikirler. Ayrıca bkz. Rink, 2020: 27-60.

² Bkz. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/plain>; 16.10.2024.

³ Bkz. <https://www.stylemanual.gov.au/writing-and-designing-content/clear-language-and-writing-style>; 16.10.2024.

⁴ <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme/sozlesme-surumleri-ve-ek-protokol/kolay-okunur-surum/>; 16.10.2024.

⁵ “Türkçe Kolay Dilin Kuramsal Çerçevesi” başlıklı ve 123K021 no.lu TÜBİTAK projesi kapsamında yapılan çalışmalar kastedilmektedir.

Öncelikle “açık” veya “yalın” sıfatlarına gelince; anlaşılabilir dil varyasyonlarının terimleştirme sürecinde bu sıfatların uygun olmamasının birkaç sebebi bulunmaktadır. “Açık” sıfatının çok fazla yan anlamı olmasıyla beraber, dil bağlamında kullanıldığında “kolay anlaşılabilir, vazih”⁶ anlamını taşımaktadır ve Türkçede kullanılan bir kavramdır (bkz. Levend, 1960: 76); ancak “açık” sıfatının ziddinin “kapalı” olduğu düşünüldüğünde, elbette “kapalı” bir dilden bahsetmek mümkün olmayacaktır, en fazla “örtük” dil denilebilir. Oysa anlaşılabilir dil varyasyonları sadece örtük anamlardan kaçınmaz; morfolojik düzeyden metin düzeyine kadar dilsel engel teşkil edebilecek her türlü dilsel birim anlaşılabilir bir formata getirilir. Özellikle Easy Language/Leichte Sprache’nin birincil hedef kitlesi olan bilişsel kısıtlı veya engelli bireyler göz önünde bulundurulduğunda, “açık” kavramı onlar için anlaşılmayabilir. Birçok yan anlam taşıyan veya mecaz çağrımları olan sözcükler, bu dil konseptinin ilkeleri⁸ doğrultusunda gerekmedikçe kullanılmamalıdır. Dolayısıyla sözcük ve kavramalarda çok anlamlılık, Easy Language/Leichte Sprache’nin hedef kitlesi için kafa karıştırıcı olabileceğinden dilin erişilebilirlik amacına uygun olmayacağıdır.

Benzer şekilde, “yalın” sıfatı da yaygın kullanımı olmayan ve günlük dilde sınırlı karşılık bulan bir sözcüktür. Türk Dil Kurumu (TDK) “yalın” sözcüğünü “süssüz”⁹ olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, zıt anlamı düşünüldüğünde “süslü” sıfatı ortaya çıkmakta ve bu da erişilebilirlik çerçevesinde uygun olmayan bir çağrılmış yaratmaktadır. Tüm uluslararası Kolay Dil ilke ve standartları özellikle sık kullanımında olan sözcüklerin kullanılmasını ön görürken terimleştirmede *yalın dil* kullanımını çelişkili bir durum doğurabilecektir. Ayrıca, zıt anlamı dikkate alındığında, “süslü dil” bilindiği üzere özellikle edebi metinlerde yer bulabilir; bu nedenle, Türkçede standart dili “süslü” olarak tanımlamak doğru olmayacağıdır. Bu sebeple, “yalın” terimi hedef kitle için istenen anlamı karşılayamamaktadır.

Yurtdışındaki Plain Language, clear language, simple language gibi isimlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda eşdeğer kavram olarak ilk aklımıza gelen çağrımlardan biri *sade dildir*. Bu tarihsel ve kültürel çağrımların sebebi ise geçmişte ülkemizde sıkılıkla uygulanan dil politikaları kapsamında dilde sadeleştirme çalışmalarıdır (bkz. Levend, 1960). Ancak hem terimleştirme sorunsalı karşısında hem de çalışmalarımız neticesinde *sade Dil* kavramından kaçınılmıştır. Bunu yapmamızın altında iki neden yatmaktadır: 1. Söz konusu dilsel varyasyonlardan birini *sade dil* olarak terimleştirmek tarihteki kullanımları nedeniyle eşadlılık yaratacak ve terim tutarlığını bozarak kavram kargasasına neden olabileceğiktir. 2. *Sade dil* geçmişte önceleri edebi dilin sonra da standart dilin sadeleştirilme sürecini ifade etmekle beraber yazılı dilin (Osmanlıca/ Osmanlıca Türkçesi) ve sözlü dilin (Türkçe) eşitlenmesi anlamına gelmekteydi, farklı bir ifadeyle halk

⁶ Bkz. <https://sozluk.gov.tr>: “açık”; 17.10.2024.

⁷ II. Murad Kabusname’nin ilk çevirisisi ile ilgili konuşurken “açık terceme”den bahsetmektedir.

⁸ Her milli dil Kolay Dil İlkerini kendi dilsel özelliklerine göre belirlemektedir, tipki “Türkçe Kolay Dil İlkeleri”nde olduğu gibi.

⁹ Bkz. <https://sozluk.gov.tr>: “yalın”; 17.10.2024.

tarafından anlaşılmayan yazı dilinin sadeleştirilerek sözlü dile yakınlaştırılması hedeflenmekteydi.¹⁰ Buradan hareketle *sade dil* kavramını dilsel bir varyasyon olarak değerlendirmek, erişilebilir dil kavramlarıyla tam anlamıyla örtüşmemektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere terimleştirme eylemi İngilizcede en yaygın kullanılan karşılığı “easy-to read” kavramı üzerinden de gerçekleştirilebilirdi. Ancak “easy-to-read” sadece “okuma” eylemleri için geçerli olabilecek bir niteleme yapmakta ve sözcük anlamı itibariyle olası diğer materyalleri kapsam dışı bırakabilmektedir (Maaß, 2020: 53); diğer bir ifadeyle “easy-to-read” yazılı metinlerin dışındaki medya formatlarında uygulandığında, örneğin görsel-işitsel materyallerde, kavram kendisiyle çelişecektir. Oysa görsel-işitsel materyallerin Kolay Dil ile desteklenmesi yazılı metinler kadar önemlidir çünkü okuma güçlüğü çeken veya okuma yazma bilmeyen bilişsel kısıtlı bireylerin de en az okur yazar olanlar kadar bilgiye erişim hakkı bulunmaktadır. Bu bireylerin sayıları ülkemizde bilinmemekle beraber ABD ve Almanya’da oldukça yüksek olduğu da saptanmıştır (a.g.e.: 54).

32

¹⁰ Dilde sadeleşmenin temelinde çoğunlukla Osmanlı İmparatorluğu’nda yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıkların giderilmesi yatmaktadır. 14. yüzyıldan beri var olan bir eğilim olarak karşımıza çıkan bu eylemler, önceleri özellikle edebi eserlerin sadeleştirilmesi üzerinde durmaktadır (Levend, 1960: 76-79). Halkın yazı dilini anlamaması Tanzimat Dönemi’ne gelindiğinde bilhassa aşılması gereken bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla da dilin sadeleştirilme girişimlerinde bu dönemde kayda değer bir ilerleme sağlanmıştır. Batıdan, bilhassa Fransa’dan gelen devrim fikirlerini halka yayabilmek ancak yazı dilinin sadeleştirilmesiyle mümkün olabilecekti. Bu nedenle “Türk dilinin sadeleşmesi içinde gazete ve dergilerin hizmeti çok büyük olmuştur” (a.g.e: 82). Sadece dergi ve gazeteler değil, aynı zamanda edebiyatta da sadeleştirme çabaları görülmektedir çünkü artık “dünya görüşü değişmiş, herkeste bir okuma ve öğrenme isteği uyánmış, gençlerde de bir memleket kaygısı başlamıştır” (a.g.e.). Göründüğü üzere bu devirde sadeleştirilmek istenen standart yazı dildidir, yani halkın da anlayabileceği yeni bir standart yazı dilinin yaratılmasıdır. Standart yazı dilinin anlaşılmaması yeni fikirlerin yayılmasına engel olurken, burada temel amaç halkı aydınlatmak suretiyle birey odaklı yeni bir düzenin sağlanmak istenilmesidir. Dilin sadeleştirilmesi tüm halka nüfuz edebilecek fikirlerin yayılması ile ilişkilendirilebilir.

II. Meşrutiyet döneminde Genç Kalemlerin (Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin, vd.) “Yeni Lisan” fikri ortaya çıkmaktadır. Türkçe “milli edebiyat”的 yaratılması düşüncesiyle dilin sadeleştirilme girişimlerinin “yenileşme” ve “milli kimliğin” korunması amacını güttüğü söylenebilir (Özyurt, 2005: 76). Gerek Genç Kalemlerin “Yeni Lisan” hareketi olsun gerekse Ziya Gökalp’ın Türkülügün Esasları olsun, temel amaç “milli lisanımızı vücuda getirmek” olarak ifade edilmektedir (a.g.e.: 334). Netice olarak Meşrutiyette “sade dil hareketi, güçlü bir milli edebiyat akımı yaratmış”tır (Ercilasun, 2004: 15). Bu dönemin sade dil ile ilgili sonuçların kendini hem edebiyatta hem de gazete dilinde göstermesiyle Cumhuriyet Dönemi’ne “sade Türkçe” ile girilmiş olduğu söylenebilir (a.g.m., 16). Atatürk’ün dil reformu ulus-devletleşme sürecinin önemli bir dayanağı olarak görülmüş ve dilde sadeleşme çalışmaları hızla sürmüştür. Atatürk’ün ölümünden sonra dilde sadeleşme ve özleştirme çalışmaları devlet desteğiyle devam etmiştir. Atatürk dönemindeki kurultaylara verilen devlet desteği çok yoğundu, ancak Güneş-Dil Teorisi gündeminde düşse de dilde özleştirme çabaları sürmüştür (Kaynar/Kalkan, 2019: 457).

Bu tarihsel ve kültürel olgular nedeniyle terimleştirme sürecinde sade dil kavramı kullanılmamıştır çünkü “sade” sıfatı tarihsel olarak Osmanlıca yazı dilinin konuşma diline yakınlaştırılması ve dolayısıyla standart dile nüfuz etmesi hedeflenmiştir. Sade dil kavramı, hem edebi dil hem de standart dil üzerinde yapılan bu tarihsel sadeleştirme hareketini ifade ederken, günümüzde erişilebilir dil bağlamında hedeflenen işlevi tam olarak karşılayamamaktadır. “Sade dil” veya “sade Türkçe” erişilebilir dil tartışmaları için yanlıltıcı olabilir zira Türkçe Kolay Dil, standart dili sadeleştirse dahi, tarihsel örneklerde olduğu gibi standart dilin yerine geçmeyi hedeflemez. Aksine, yalnızca dilsel bariyerlerle karşılaşan bireylerin ihtiyaçlarına yönelik, dilsel bağlamda erişilebilir bir alternatif sunmayı amaçlar. Bun nedenle sade dil çalışmalarımız kapsamında terimleştirmek için uygun görülmemiştir.

“Easy-to-read” kavramıyla ilgili uluslararası literatürde de bazı terminolojik sorunsallar olduğu söylenebilir; Almanca “Leichte Sprache” ve “Einfache Sprache” terimlerinin her ikisi dilbilimsel çerçevede standart dilin varyasyonları olarak kabul görüldürken ve bilimsel değerleri varken, İngilizcenin terminolojisinde durum biraz daha farklıdır; “Plain language” de “Einfache Sprache” gibi dilbilimsel bir terim olarak kabul edilse de Easy Language’ın eş anlamlısı olarak kabul edilen “easy-to-read”¹¹ kavramı bilimsel bir terim olarak kabul edilmemektedir. “Easy-to-read” sadece yazılı metnin içeriğinin anlaşılmasını kolaylaştıran ve metnin kalitesine odaklanan bir konsepttir (Maaß, 2020: 52). Buradan hareketle “Plain Language” ile “Easy Language”da olduğu gibi “easy-to-read” aynı kavramsal düzlemde yer almamaktadır çünkü anlaşılabilirlikleri artırılmış dilsel varyasyonlar dilin farklı düzeylerine ilişkin bir perspektif sunmaktadır: morfoloji, leksik, sentaks, metin ve pragmatik gibi. Öte yandan “easy-to-read” terimi dilin farklı düzeylerini ele almamakta ve salt bilginin okunabilirliği konusuna odaklanmaktadır, yani sadece uygulamaya yönelik ve uygulama alanlarında türetilmiştir. Bu nedenle “easy-to-read” anlaşılabilirliğin artırılmış olduğu dil varyasyonlarının kavramsal alanını yapılandırmak, yani anlaşılabilir dil varyasyonlarını birbirinden ayırt etmek için uygun görülmemektedir; dolayısıyla İngilizce terminolojisindeki bu tutarsızlık nedeniyle “Easy ve Plain Language”ın anlaşılabilirliği artırılmış iletişim alanını yapılandıran iki farklı çeşit olarak görülmemesini zorlaştırmaktadır (bkz. a.g.e.). Christiane Maaß'a göre Almanca terminolojide her iki varyasyon da paralel terimlerle etiketlendiği için bu sorun yaşanmamaktadır:

“Easy-to-read” terimi yerleşmiş ve onlarca yıldır kullanılıyor olsa da ben “Kolay Dil” terimini kullanıyorum; [...] “Easy-to-read” yalnızca bilgilerin okunmasıyla ilgili durumlar için kullanılmalıdır [...]. Easy Language ve Plain Language, anlaşılabilirliği artırılmış dil varyasyonlarının önemli mihenk taşılarıdır ve bu alanın daha fazla araştırılması gerekmektedir: Plain Language anlaşılabilirliği artırılmış bir dil varyasyonuken Easy Language en üst düzeyde anlaşılabilirliği sağlamaya odaklanan dil varyasyonudur. Bu nedenle, Almanca “Leichte Sprache” için olduğu gibi, herhangi bir ulusal dilde en yüksek anlaşılabilirliği hedefleyen varyant için de “Easy Language” terimini öneriyorum” (Maaß, 2020: 53).

Maaß'ın önerisi Kolay Dil ve Basit Dil terimlerini benimsememiz açısından oldukça isabetli bir noktaya degeinmektedir. “Easy-to-read” kavramının yalnızca bilgilerin okunabilirliğine odaklanması ve dilin farklı düzeylerini göz önünde bulundurmaması nedeniyle kuramsal bir çerçeveye yerleştirilmesini güç kılmaktadır. Oysa anlaşılabilirliği artırmak ve hedef kitlenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek metinler oluşturabilmek için kavramların bilimsel olarak araştırılması elzemdir. Maaß'ın savunduğu gibi, Kolay Dil ve Basit Dil sadece okunabilirliği değil dilin tüm katmanlarını göz önünde bulundurarak her düzeyde anlaşılabilirliği artırmayı hedeflemektedir. Bu nedenle sadece okuma eylemi değil dilin genel kullanımının tüm bireyler için erişilebilir olması gerekmektedir. Bu bilimsel çerçeve, dilin farklı boyutlarını inceleyerek daha geniş bir dilsel erişim sağlamayı ve dilin

¹¹ Bkz. Tablo 1.

çok katmanlı yapısının her düzeyde anlaşılabilirliğini artırmayı amaçlamak zorundadır. Kolay Dil ve Basit Dil bu nedenle dilin anlaşılabilirliğini ve erişilebilirliğini sağlamaya yönelik daha geniş bir yaklaşımı temsil etmektedir.

“Kolay” ve “basit” sıfatlarının belki de tek sorunu Maaf’ın da belirttiği gibi çakıştırıldığı olumsuz anlamlar olabilir:

“Bir yandan, bu terimler çeviri sürecinin zorluğunu küçümser, bu da çevirmenlerin ciddiye alınmasını veya işlerinin karmaşıklığını yansitan makul ücretler talep etmelerini zorlaştırmır. Terimler, çevirinin herkes tarafından yapılabileceği izlenimini verir (‘kolay’ olduğu için); bu da yetkin olmayan kişilerin bu alanda hizmet vermeye yönelmesine neden olur.” (Maaf, 2020: 51)

Bu sorunun önüne geçmek mesleki yeterlilik standartlarının açık bir şekilde tanımlanması ve çeviri sürecinin uzmanlık gerektiren, karmaşık bir süreç olduğunu ortaya koyan akademik çalışmaların ve meslek odaklı eğitimlerin yaygınlaştırılmasıyla mümkün olabilecektir. Böylece meslek alanındaki yanlış algıların düzeltilmesini sağlanabilir.

Kolay Dil ve Basit Dil, yalnızca bilgilerin okunabilirliğini değil, dilin çok katmanlı yapısının tüm bireyler için erişilebilir olmasını hedefleyen kapsamlı konseptlerdir. Bu konseptler, dilin anlaşılabilirliğini bilimsel bir temel üzerinden ele alarak daha geniş bir dilsel erişim sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, anlaşılabilir dil kavramı, dilin yapısal ve işlevsel yönlerinin erişilebilirliğini konu alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

34

Anlaşılabilirlik Çatısı – Anlaşılabilir Dil

“Anlaşılabilir dil” kavramı genel olarak dilin anlaşılması ve anlaşılırlığı ile ilgili süreç ve koşullarla ilgilenen bir alanı tanımlamaktadır. Bu bağlamda iki parametreden bahsetmek mümkündür: “anlama” kavramı okur ve onun alımlama faaliyetleriyle ilgilidir; “anlaşılırlık” kavramı ise bir metnin ne derece anlaşılabilir olduğunu ifade etmektedir (Bredel/ Maaf, 2016: 117).

Anlaşılabilirlik, bir metnin bilgiyi işleme gücüyle ilişkilidir. Burada özel iletişimim anlaşılabilirlik araştırmasına dayanarak okunaklık ve okunabilirlik arasında ayrılmaktadır. Okunaklık, bir metnin fiziksel veya görsel özelliklerini (örneğin yazı tipi, puntolar, satır aralığı gibi) ifade ederken okunabilirlik, bir metnin anlaşılabilirliğini artıran dilsel özelliklerdir (örneğin kelime seçimi, cümle yapısı ve metin düzeni).

Uluslararası Kolay Dil pazarında engelsiz iletişim kapsamında Kolay Dil (Leichte Sprache) ve Basit Dil (Einfache Sprache) dışında kullanılan birçok kavram mevcuttur. Özellikle anlaşılabilir dil varyasyonları konusunda ileri çalışma ve uygulamaları olan Almanya'da şu terimlerle de karşılaşmak mümkündür:

kolay söylenir (*leicht gesagt*), kolay okunur (*leicht lesbar*), net dil (*klare Sprache*),
Kolay Okuma (*Leicht Lesen*), anlaşılır söylenebilen (*verständlich gesagt*), vatandaş odaklı dil (*bürgernahe Sprache*), basit söylenir (*einfach gesagt*), vd.

Esasen Kolay Dil ve Basit Dil terimleri engelsiz iletişimini sağlayan dilsel konseptler olmalarının yanı sıra birer etiket özelliğine de sahiptirler. Bu konseptler veya etiketler aynı

zamanda kolay anlaşılabilir dilin hangi kurum veya kişiler tarafından tasarlandığını, dolayısıyla hangi dilsel standart veya ilkelere dayandığını, ayrıca hedef kitlenin kimlerden oluştuğunu, metin türlerini veya metnin zorluk derecesini ifade edebilmektedir. Örneğin, Leicht Lesen-konsepti Avusturyalı bir şirket olan Capito'nun erişilebilir dilsel varyasyonunun etiketidir.¹² Kolay okunur-konsepti ise İngilizcede easy-to-read olarak isimlendirilen bir konsepttir ve Inclusion Europe'un etiketidir.¹³ Kolay Dil ve Basit Dil de birer etikettir¹⁴ ama genel anlamda, aşağıda da görüleceği gibi, anlaşılabilir dilin hangi mahiyette olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca uygulamada bu etiketlerin bir işlevinin olduğu söylenebilir: okur, bu etiketlerle hangi konsepte anlaşılabilir bir dil sunulduğunu anlamaktadır; örneğin, bir etiketin hedef kitle için uygun olup olmadığını veya onların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını anlamalarına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla bilişsel kısıtı olmayan bir birey Kolay Dili değil Basit Dili, bilişsel kısıtı olan bir birey ise Basit Dili değil Kolay Dili tercih edebilecek arımı yapabilmektedir. Bilimsel araştırma açısından bakıldığından ise bu etiketler, daha çok tanımlama nesneleri olarak önem kazanmaktadır (x etiket adı altında neler yapılır, kimler hedeflenir, anlaşılabilirlik nasıl sağlanır?) (bkz. Bock/Pappert, 2023, s. 16-17).

Tüm bu dil konseptlerini anlaşılabilirlik çatısı altında toplamak mümkündür çünkü her ne kadar benzer ama yine de farklı erişilebilir konseptlerden bahsedilse de ortak özellikleri, metinlerin hedef kitleleri için anlaşılabilir ve bilginin bireyler için erişilebilir olmasıdır.

Kolay Dil ve Basit Dilin Nitelik Bakımından Özellikleri

Kolay Dil ve Basit Dil, içeriğin hedef kitleye en uygun şekilde aktarılmasını sağlayan farklı dilsel ve yapısal yaklaşımlar içermektedir. Kolay Dil, bilişsel engelleri olan bireylerin bilgiye kolayca ulaşmasını amaçlarken, Basit Dil daha geniş bir kitle için metinleri erişilebilir kılmayı hedeflemektedir. Her iki varyasyon da dilin anlaşılabilirliğini artırma amacıyla farklı yöntemler kullanmaktadır. Bu nedenle Kolay Dil ve Basit Dilin nitelikselleşme farklarına değinmelidir.

Kolay Dil, standart dilin bir çeşidi olarak kabul edilen bir iletişim şeklidir. Bu bağlamda Kolay Dilin "zor" metinlerin bilişsel kısıtlı okurlara aktarılmasındaki işlevi (Vermittlungsviarietät [aktarım varyasyonu]), metindeki bilgiyi mümkün olduğunda anlaşılır kılmaktır. Kolay Dil ve Basit Dil benzer yaklaşımlardır ve esasen aynı hedefleri paylaşmaktadır; ancak dilbilimsel, teknik ve hedef kitle bağlamında büyük farklılıklar göstermektedir. 2018 yılında düzenlenen 1. İsviçre Engelsiz İletişim Konferansında Daisy

¹² <https://www.capito.eu/leichte-sprache/>; (Erişim: 06.10.2024).

¹³ <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>; (Erişim: 06.10.2024).

¹⁴ Tüm konseptlerin ayrıntılarına yer vermek çalışmanın kapsamını fazlasıyla genişletecektir. Çalışmanın odağından çıkmamak için diğer konseptlerin içeriklerine bu çalışmada değinilmeyecektir.

Lange, yaptığı derlem çalışmasında¹⁵ iki dilsel varyasyon arasındaki farkları ortaya koymustur. Bu farklar aşağıdaki tablodaki gibi özetlenebilir:

KOLAY DİL	BASIT DİL (Kolay Dile oranla)
Metinler daha kısıdadır	Metinler ortalama daha uzundur
Cümleler daha kısıdadır	Cümleler ortalama daha uzundur
Kelime dağarcığı daha az değişkenlik gösterir	Kelime dağarcığı daha fazla değişkenlik gösterir
Daha fazla fiil kullanılır (sözel üslup)	İşlevsel sözcükler ağırlıkta:
İçerik sözcükleri ağırlıkta: isim ve sıfat kullanımı	Daha fazla zamir, edat ve bağlaç kullanımı
Kelime dağarcığı kısıtlı	Kelime dağarcığı daha genişir
Bilgilendirici ve bilgilendirici-yönlendirici metinler (karma)	Bilgilendirici metinler ve yönlendirici metinler
Kelime dağarcığı daha çok engellilikle ilgili konulara odaklanmaktadır (kapsayıcılık, katılım, vb.)	

Tablo 2: Kolay Dil ve Basit Dilin farkları

Kolay Dil ve Basit Dil arasındaki farklar her iki dilsel varyasyonun ayrı hedef kitlelerine hitap etmesi ve bu nedenle dil yapılarının da farklı olması ile açıklanabilir. Kolay Dil, özellikle bilişsel kısıtlı ve özel gereksinimli bireyler için anlaşılır olması amacıyla tasarlanmaktadır. Kısa cümleler, basit ve sık tekrarlanan kelimeler, fiillerin ağırlıklı kullanımı, somut isimlerin ve sıfatların ön planda olması, metnin karmaşıklığını azalttığı gibi okunabilirlik derecesini de yükseltmektedir. Bu sayede okur metni daha az zihinsel çaba harcayarak kavrayacaktır. Özellikle fiillerin daha sık kullanılması hem okura doğrudan hitap edilmesini hem de olayların doğrudan aktarılmasını sağlamaktadır; bu da okurun fiili veya eylemi anlamasını kolaylaştırmaktadır. Kolay Dilde “bilgilendirici” ve “bilgilendirici-yönlendirici” metinlerin daha sık kullanılmasının nedeni ise, Kolay Dilin temel amacının bilgiye erişimi kolaylaştırmak ve okurun metni doğrudan anlamasını sağlamak ve harekete geçirmektir; dolayısıyla bilgi aktarma ve aynı zamanda okura ne yapması gerektiğini açıklama ön plandadır. “Karma metinler” (bilgilendirici-yönlendirici) okurun pasif bilgi almasının ötesinde, onları belli eylemlere yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Örneğin, sahile ilgili bir Kolay Dil metni hem bir durumu açıklamakta (bilgilendirici) hem de bu durumda ne yapılması gerektiğini adım adım anlatmaktadır (yönlendirici).

Basit Dil ise ortalama olarak daha uzun metinler ve cümleler içermektedir. Bu varyasyonda işlevsel sözcükler (bağlaçlar, zamirler ve edatlar) daha fazla yer almaktadır çünkü işlevsel sözcükler cümleler arası ilişkiyi kurmak için gereklidir. Ancak okurun bu ilişkileri ve aynı zamanda çağrımları kendi zihninde canlandırmayı zihinsel bir çaba gerektirmektedir. Dolayısıyla zihinsel çaba gerektiren cümlelerden Kolay Dilde kaçınıldığı

¹⁵ Derlem çalışmasında Daisy Lange, LeiSa projesinin derlemlerinden yararlanmıştır. Projede özellikle iş hayatında karşılaşılan metinler kullanılmıştır. Bock, Bettina M. (2019). „Leichte Sprache“ – Kein Regelwerk. *Sprachwissenschaftliche Ergebnisse und Praxisempfehlungen aus dem LeiSA-Projekt*. Berlin.

İçin işlevsel sözcükler o dil varyasyonunda pek kullanılmamaktadır. Basit Dilde kelime dağarcığı Kolay Dile oranla daha geniş olduğundan, daha kompleks durumlar veya karmaşık uzmanlık metinleri daha rahat Basit Dile aktarılabilir. Basit Dilin hedef kitlesi bilişsel kısıtları olmayan bireylerdir, diğer bir ifadeyle basitleştirilmiş metinlere ihtiyaç duyan herkes. Basit Dil dilsel yapısı itibariyle standart dile göre daha yalındır ve günlük veya karmaşık konulardaki metinlerin daha anlaşılır bir yapıya indirgenmesiyle okurların ihtiyacı olan bilgilere daha rahat ulaşmasına olanak tanımaktadır. Bu dil varyasyonunda metinler yalnızca bilgi aktarmamaktadır, aynı zamanda açıklayıcı ve yönlendirici işlevleriyle de okurları bilgilendirmekte ve yönlendirmektedir. Bu sebeple yönlendirici metinler Basit Dilde daha sık yer almaktadır. Basit Dil, daha geniş bir kitleye hitap ettiği için okurun yalnızca bilgi almasını değil aynı zamanda belirli bir eylemi gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Basit Dilde bilgilendirici metinler de sıkılıkla yer almaktadır; bu da Basit Dil okurlarına farklı içeriklerdeki gerekli bilgiyi anlaşılabılır bir şekilde sunabilmeye olanak tanımaktadır. Bu tür metinler okurun çeşitli konularda aradığı bilgiye hızlı ve anlaşılır bir biçimde ulaşmasını sağlamaktadır.

Terim oluşturma sürecinde Kolay Dil ve Basit Dil Tanımları

Kolay Dil ve Basit Dilin terimleştirme süreci hem her iki dilsel varyasyonun niteliksel özelliklerinin anlaşılmasıyla hem de tanımlarıyla yakından ilişkilidir; çünkü bu vesileyle anlaşılabılır dil varyasyonlarında Türkçede neden "kolay" ve "basit" sıfatlarını kullandığımız gereklendirilebilir. Niteliksel özelliklerinden yola çıkarak edinilen çıkarımı tekrar özetlemek gerekirse; Kolay Dil, özellikle bilişsel engelli bireylerin metinleri anlamamalarına neden olan zihinsel iş yükünü azaltıp anlamalarını kolaylaştırın bir dilsel yaklaşımıdır; Basit Dil ise daha geniş bir kitleye yönelik karmaşık ve dilsel seviyeleri yüksek olan metinlerin anlaşılabılırlığını sağlarken, metinlerin dilsel bariyerlerini ortadan kaldırarak içerikleri tüm bireyler için erişilebilir kılmaktadır. Bu iki dilsel varyasyonun hem hedef kitleleri hem de işlevleri terimleştirme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır ve uluslararası literatürde yer alan tanımları da dikkate almayı gerektirmiştir.

Finlandiya, 1980'lerden beri Kolay Dil ve Basit Dil uygulamaları olan bir ülkedir. Finlandiya Kolay Dil Merkezi Müdürü Leealaura Leskelä, *Easy Language in Finland* isimli çalışmasında merkezlerinin Kolay Dili aşağıdaki gibi tanımladığını ifade etmektedir:

"Kolay Dil, kelime dağarcığının, dil yapılarının ve içeriğinin standart dile göre daha okunabilir ve anlaşılabılır olacak şekilde değiştirildiği bir dil biçimidir. Standart dili okumakta veya anlamakta zorluk çeken kişiler için tasarlanmıştır." (2021:153)

Leskelä çalışmasında Finlandiya Dilleri Enstitüsüünün (*Institute of Languages in Finland*) Basit Dil tanımına da yer vermektedir:

"Bir iletişimin sözcükleri, yapısı ve tasarımu eğer hedef okurların ihtiyaç duyduklarını kolaylıkla bulabilecekleri, bulduklarını anlayabilecekleri ve bu bilgileri kullanabilecekleri kadar açısından o iletişim Basit Dildedir." (a.g.e.)

Kolay Dil tanımında da belirtildiği gibi Kolay Dilin hedef kitlesi "**okumakta veya anlamakta zorluk çeken kişiler**"dır ve bu hedef kitle belki de Kolay Dili Basit Dilden

ayıran en önemli özelliklerden biridir; Kolay Dil tamamen hedef kitlesinin dilsel/bilişsel durumlarını göz önünde bulundurarak şekillenmektedir. Bu sebepten kelime dağarcığı, dil yapıları ve içeriğin standart dile göre daha okunabilir ve anlaşılır olması elzemdir. Metinlerin daha okunabilir olması hangi derecede anlaşılır olmalarıyla da ilgilidir. Zira okunabilirlik prensipleri bireylerin bilişsel ve dilsel yetileriyle doğrudan ilişkilidir (Klare, 2000: 18-20)¹⁶. Buradaki temel amaç hedef kitle tarafından “zor” olarak algılanan metinlerin okunabilirlik seviyesini yükselterek anlaşılırılıklarını artırmaktır. Bu sayede bilişsel engelli bireylerin zihinsel süreçleri hafifleyecek ve bilgiye erişimleri gerçekleştirecektir. Anlaşılacağı üzere Kolay Dil yaklaşımı bilişsel engelli bireyi odağına almakta ve onların mental durumlarını gözetmektedir. Kolay Dil, engelsiz erişim kapsamında mental yetersizliklere çözüm odaklı bir yaklaşım sunmakta ve dilsel/bilişsel süreçleri desteklemektedir.

Buna karşılık Basit Dil, dilin **sözcüklerine, yapısına ve tasarımına** odaklanarak okurun ihtiyacı olan bilgiyi kolayca bulabilmesi, anlayabilmesi ve kullanabilmesi üzerine tasarlanmıştır. Tanımda hedef kitleye degenilmemiş olması Basit Dilin hedef kitlesinin daha geniş olduğuna işaret etmektedir. Standart dilin karmaşık yapıları Basit Dile aktarılırken genel anlamda bilinen sözcükler ve basit dilbilgisel yapılar kullanılır, bu da dilin açık ve anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere Basit Dil aynı zamanda bir iletişim aracıdır ve gönderici ile alıcının iletişimini doğru ve anlaşılır bir şekilde gerçekleştemesini mümkün kılmaktadır. Böylece alıcı mesajı doğru ve eksiksiz bir şekilde kavrayabilir ve içerikleri etkin bir şekilde kullanabilir. Dolayısıyla bu dil varyasyonunda neden yönlendirici metinlerin yaygın olduğu açıklanabilir: metinlerin anlaşılırılığı sadece bilgi vermek üzerine kurulu değildir, aynı zamanda eyleme geçilmesini sağlamaktadır.

Anlaşılacağı üzere bu iki tanım arasındaki temel fark **Kolay Dilin zihinsel süreçleri kolaylaştırmaya odaklanması, Basit Dilin ise dil yapısının daha anlaşılır olmasıdır** veya farklı bir ifadeyle, Kolay Dil bilişsel engelli bireyler için metinlerin kolay anlaşılmasına odaklanırken, Basit Dil karmaşık standart dilin yapısını basitleştirerek onu daha anlaşılır hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Terimleştirme Sürecinde “Kolay” ve “Basit” Sıfatlarının Kullanılması

Erişilebilirlik alanında Türkçeye kazandırılması gereken terimler İngilizce ve Almancada “Easy Language”/ “Leichte Sprache” ve “Plain Language”/ “Einfache Sprache” olarak geçmektedir. İngilizcede “easy” [kolay] ve “plain” [yalın] sıfatlarının anlamları birbirinden biraz ayırsa da Almancada leicht [kolay/basit] ve einfach [kolay/basit] sıfatları

¹⁶ George R. Klare'nin "The Measurement of Readability: Useful Information for Communicators" adlı çalışmasında, okunabilir yazı yazmanın prensipleri açıklanır ve bu prensipler Kolay Dil ile de örtüşmektedir. Klare, yazılarında sık kullanılan ve tanık kelimelerin seçilmesini, somut kelimelerin tercih edilmesini ve kısa cümleler kurulmasını önermektedir çünkü bunlar okurların metni daha kolay anlamasını sağlamaktadır. Ayrıca, yazarken okurun eğitim seviyesi, deneyimi ve metni anlaması da göz önünde bulundurulmalıdır. Kolay Dilde de benzer şekilde bilişsel engellere sahip bireylerin metni anlayabilmesi hedeflenir. Klare'nin prensipleri, metinlerin anlaşılırılığı artırmayı ve okurun bilgiye kolayca ulaşmasını sağlamayı amaçlamaktadır, tipki Kolay Dilin yaklaşımında olduğu gibi.

es anlamlı olarak kabul edilir. Türkçede de “kolay” ve “basit” sıfatları günlük dilde çoğunlukla es anlamlı kullanılsa da aralarında önemli nüans farkları olduğu da bilinmektedir.

Kolay Dil ve Basit Dil terimlerinin Türkçede neden bu sıfatlarla tanımlandığını açıklamak için bu sıfatların anlamlarını ele almak gereklidir. TDK ve Kubbealtı Lügatinde “kolay” ve “basit” sıfatlarının tanımları önemli ipuçları sunmaktadır. Yukarıda ele aldığımız Kolay ve Basit Dilin nitelikleri ve tanımları, Türkçede “kolay” ve “basit” sıfatlarının bu nüanslar gözetilerek kullanılması oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu sıfatların anlamları Türk Dil Kurumu ve Kubbealtı sözlüğünde şöyle açıklanmıştır:

kolay/ TDK¹⁷	basit/ TDK¹⁸
1. <i>sıfat</i> Sıkıntı çekmeden, yorulmadan yapılabilen; asan, güç (II) ve zor karşıtı	<u>1. sıfat</u> Yapılması veya anlaşılması kolay olan, karışık olmayan; amiyane <u>2. sıfat</u> Kolay bir biçimde olan <u>6. sıfat</u> ► yalıncı yalıncı: sıfat Karışık olmayan; basit.
kolay/ Kubbealtı¹⁹	basit/ Kubbealtı²⁰
1. Zahmetsizce, sıkıntı çekmeden yapılan, gücü olmayan (iş). Karşıtı: ZOR 2. i. Kolaylık, suhûlet 3. zf. Sıkıntısız bir şekilde, kolayca.	1. Herhangi bir özelliği olmayan, sıradan, alelâde. 2. Ayrıntıdan uzak, sâde: “ <i>Basit bir cihaz.</i> ” “ <i>Basit bir mekanizma</i> ” 3. Gösterişten uzak, süssüz. 4. Kolay

Tablo 3: Sözlük Anlamları

“Kolay” sıfatının TDK ve Kubbealtı sözlüklerindeki tanımları, Kolay Dil kavramının hedeflediği kullanıcı kitlesinin ihtiyaçlarıyla uygunluk göstermektedir. Bu uygunluğun temel nedeni ise “kolay” sıfatının insanı ve fiili eylemleri odağına almasıdır. Sözlüklerde “sıkıntı çekmeden”, “yorulmadan yapılabilen” ve “zahmetsizce” gibi anlamlarla tanımlanan “kolay” sıfatı, bir kişinin bir işi veya bir eylemi kolayca yapabilmesi durumunu ifade etmektedir. Kolay Dil bağlamında düşünüldüğünde ise bilişsel kısıtlı bireyin metni anlama eylemini kolayca gerçekleştirebileceği anlamına gelmektedir. Bu da Kolay Dilin temel amacı olan metinlerin okunabilirliğini ve anlaşılabilirliğini artırarak kullanıcıların minimum çaba ile bilgiye ulaşmasını sağlama hedefiyle doğrudan ilintilidir. Kolay Dil tanımında da belirtildiği gibi “standart dili okumakta veya anlamakta zorluk çeken kişiler” için kolaylık sağlanmakta ve onların zihinsel çabaları en aza indirgenmektedir. Dolayısıyla bu bireyler metinleri “sıkıntı çekmeden” ve “yorulmadan” alımlayabilmekte ve

¹⁷ <https://sozluk.gov.tr>; (Erişim: 15.10.2024)

¹⁸ <https://sozluk.gov.tr>; (Erişim: 15.10.2024)

¹⁹ <https://lugatim.com/s/KOLAY>; (Erişim: 15.10.2024)

²⁰ <https://lugatim.com/s/BASIT>; (Erişim: 15.10.2024)

kavrayabilmektedirler. Kolay Dil ayrıca bilişsel engelli bireylerin “zor” olarak algıladığı metinlerin anlaşılmamasını önlemek için tasarlanmış olduğundan, yine “kolay” sıfatının bu dilsel varyasyonu isimlendirmek için uygun sıfat olduğunu göstermektedir. Türkçe Kolay Dil İlkeleri doğrultusunda hazırlanmış Kolay Dil metinleri okurların mümkün olduğunca zorlanmadan anlayabilecegi metinlerdir. Bu nedenle, zihinsel çaba gerektiren “zor” metinlerden kaçınılmakta ve dilin “zahmetsizce” anlaşılabilir olması sağlanmaktadır. Dolayısıyla Kolay Dil ifadesinde kullanılan “kolay” sıfatı, dilsel eylemlerin (okuma, anlama) kolaylaştırıldığını ifade etmekle beraber Kolay Dilin, engelli bireyin bilişsel seviyesini baz alarak onların metinleri “sıkıntı çekmeden”, “yorulmadan” ve “zahmetsizce” anlayabilmelerini amaçlayan bir dilsel varyasyon olduğu söylenebilir.

Sözlüklerdeki “basit” sıfatının tanıma bakıldığına ise bu sıfatın “kolay” anlamını da taşımamasına rağmen daha farklı ve ayırt edici anlamlar içeriği görülmektedir. Konu bağlamında en belirgin nüans farkı “basit” sıfatının insan eylemini değil nesneyi ve olguları tanımlamasıdır; yani nesneler veya olgular “basit” olarak tanımlanmakta ve bu nesne ve olgular “ karmaşık olmayan”, “kolay bir biçimde”, “özellik olmayan”, “yalınç”, “alelâde” ve “süssüz” nitelenmektedir. Dilin “basit” olarak nitelenmesi, dilin “ karmaşık olmayan” yapısı ve biçimini tasvir etmektedir; “yalınç”, “alelâde” veya “süssüz” bir dil kullanımı ise az bilinen/bilinmeyen sözcüklerin kullanılmadığını veya daha basit cümlelerin kullanıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla “basit” sıfatının nitelendiği dil Basit Dil yaklaşımıyla çünkü “basit” dilin yapısını ve biçimini tanımlarken daha yalın, anlaşılır, karmaşık olmayan bir dil kullanımına işaret eder. Bu durumun Basit Dilin tanımiyla da örtüşüğü söylenebilir zira tanımda Basit Dilde kullanılan dilin **sözcükleri, yapısı ve tasarımu** odak alınarak ve basit tutularak herkes için bilgilerin bulunabilirlikleri, anlaşılabilirlikleri ve kullanabilirlikleri hedeflenmektedir. Basit Dilin niteliksel özelliklerine de bakıldığına “basit” sıfatının terimleştirme için uygun bir sözcük olduğu görülebilir. Basit Dilde, Kolay Dile oranla “metinlerin ortalama daha uzun” ve “cümlelerin ortalama daha uzun” olması gibi nitelikler, bu dilsel varyasyonun sadece basit kelimelerdenoluğu anlamına gelmemelidir. Aksine, Basit Dil “daha geniş bir kelime dağarcığı” kullanarak, “ karmaşık” konuları bile daha yalın bir dille ifade edebilme yeteneğine sahiptir. Bu durum, “Plain Language” yani “Basit Dil” teriminin kapsadığı karmaşık konuların basit bir dille açıklanması gerekliliğini, erişilebilirlik ve anlaşılabilirlik açısından desteklemektedir.

Kolay Dil ve Basit Dilin Terimleştirilmesinde Çeviri Odaklı Yöntem

Çalışmanın başında da vurguladığımız gibi terimbilimciler terim oluştururken bunun bilinçli ve kontrollü yapılması gereği konusunda hemfikirler (Karaman, 2009: 46). Buradan hareketle terimleştirmek istediğimiz araştırma alanının araştırma nesneleri olan Easy Language/ Leichte Sprache ve Plain Language/ Einfache Sprache terimleri için ayrıntılı incelemeler yapılmış ve her bir dilsel varyasyonun sınırları ve içerikleri saptanmıştır. Her ne kadar iki terimin de kapsam ve amacı oldukça geniş olsa da ve uluslararası literatürde sayısız çalışma bulunsa da bu çalışma kapsamında terimleştirme süreci için en önemli

bilgilere yer verilmiştir. Yukarıda ayrıntılı bir şekilde terimlerin nasıl oluşturulduğu gerekçelendirilmiş ve belli yöntemler izlenmiştir.

Burcu İlkay Karaman terimbilimcilerin terim oluşturma yöntemlerini ikiye ayırdığını ifade etmektedir; bunlar *dil içi terim oluşturma eylemi* ile *dillerarası*, yani *çeviri odaklı terim oluşturma eylemidir* (2009: 46). Terim oluşturmada ayrıca dilbilimsel yöntemler de kullanılmaktadır. Bu yöntemler ise üç ana başlık altında toplanmıştır. Birincisi, *var olan kaynakların kullanımıdır*. Bu yöntemde dilde zaten mevcut olan kelimeler çok anlamlılık (polysemy), benzetme (simile), eğreteleme (metafor), düzdeğışmece (metonymy) ve eşadlılık (homonymy) gibi stratejilerle yeniden yorumlanarak yeni terimler oluşturulmaktadır. İkinci yöntem ise *var olan kaynakların değişimidir*. Bu yöntemde mevcut kelimeler dönüştürme (conversion), kısaltma (abbreviation), başharfleme (initialism), türetme (derivation) veya niteleme gibi işlemlerle değiştirilerek yeni terimlere dönüştürülmektedir. Son olarak, *yeni kaynakların kullanımı yöntemi*, başka dillerden kelimelerin ö dünc alınması ya da tamamen yeni kelimeler türetilmesiyle terim oluşturulmasını kapsamaktadır. Tüm bu dilbilimsel yöntemler hem *dil içi terim oluşturma eylemi* hem de *çeviri odaklı terim oluşturma eyleminden* kullanılmaktadır (bkz. a.g.m.: 46-58).

Yeni araştırma alanı olarak Kolay Dil ve Basit Dilin terim oluşturma sürecinde birden fazla yöntemden yararlanıldığı söylenebilir.

Var Olan Kaynakların Kullanımı

Terim oluşturma sürecinde Türkçede halihazırda mevcut olan “kolay” ve “basit” sıfatları temel alınmıştır. Bu sıfatlar, günlük kullanımda sıkça karşılaşılan, *zor olmayan, zahmetsiz, sıkıntısız* gibi anlamlara sahip sözcüklerdir. Burada **çok anlamlılık (polysemy)** stratejisinin devreye girdiği söylenebilir çünkü “kolay” ve “basit” sıfatlarının mevcut anlamları genişletilmiş ve teknik bir terim oluşturma amacıyla yeniden kullanılmıştır; yani günlük kullanımında mental veya fiziksel eylemlerin rahat yapılmasını ifade eden “kolay” veya bir nesneyi/olguyu niteleyen “basit”, dilsel bir bağlamda kullanılarak Kolay Dili ve Basit Dili tanımlamak için kullanılmıştır.

Var Olan Kaynakların Değişimi

Dönüştürme (conversion) yöntemi bir sözcüğün biçimsel yapısı değiştirilmeden sözcük sınıfının değiştirilmesini ifade etmektedir (Karaman, 2009: 49); bir sıfat, isim ya da fiil gibi farklı bir sözcük sınıfında kullanılabilir. Kolay Dil ve Basit Dil terimlerinde bu strateji açıkça görülmektedir. Türkçede “kolay” genellikle eylemleri ve süreçleri tanımlarken “basit” nesneleri ya da durumları nitelendirmek için kullanılmaktadır. Ancak, bu sıfatlar terim oluşturma sürecinde dönüştürme yöntemiyle yeni bir dilsel sınıfa geçirilmiştir. Yani, burada sıfat olan “kolay” ve “basit” sözcükleri “dil” sözcüğü ile birleştirilerek dilsel bir yapıyı veya süreci tanımlayan terimler haline getirilmiştir; biçimsel yapıları korunmuşsa da işlevsel olarak dilsel bir kavramı ifade eden terim haline dönüşmüştür. Kolay Dil ve Basit Dil terimlerinin büyük harflerle yazılması da bir dönüştürme olarak görülebilir çünkü daha önce de ifade edildiği gibi bu terimler uluslararası alan yazısında da birer **etiket olarak kullanılmaktadır**. Dolayısıyla biçimsel

yapıları değiştirilmeden sıfat ve isim olarak kullanılan bu sözcükler, dilsel bir yapı tanımlayan terimler haline getirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, küçük harflerle yazılan **kolay** ve **basit** sıfatları ile yine küçük harflerle yazılan “dil” sözcüğü hem yazılış tarzı hem de anlamında yaşadığı değişimle isimleştirilmiş ve anlaşılabilir dil çatısı altında yer alan dilsel varyasyonlara ve etiketlere dönüştürülmüştür.

Yeni Kaynakların Kullanımı

Kolay Dil ve Basit Dil terimlerinin oluşturulmasında **çeviri odaklı terim oluşturma** yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Bu süreçte yabancı dillerde halihazırda mevcut olan *Easy Language/Leichte Sprache* ve *Plain Language/Einfache Sprache* terimleri *Kolay Dil* ve *Basit Dil* olarak Türkçeye kazandırılmıştır. Türkçede daha önce yer almayan bu terimler uluslararası literatürdeki *Easy Language* ve *Plain Language* ilkelerinden yola çıkarak oluşturulmuş ayrıca anlam ve işlevleri korunmuştur. Bu bağlamda “Yeni Terim Oluşturma” yöntemine başvurulmuştur, yani oluşturum (coinage) ya da yenileşim (neologism) yöntemiyle bu terimler Türkçede anlam kazanmıştır.

Kolay Dil ve Basit Dil kapsamında ülkemizde resmi dilimizi niteleyecek olan Kolay Türkçe ve Basit Türkçe terimleri aynı yöntemle oluşturulmuştur. Uluslararası alan yazında yer alan Easy German, Easy English, Easy Italian, Easy Finnish gibi terimler, o dilin Easy Language ilkeleri doğrultusunda oluşturulmuş dilsel varyasyonlardır. Aynı şekilde, Plain Finnish, Plain English, Plain Italian gibi terimler de Plain Language ilkelerini yansımaktadır. Buradan hareketle Kolay Türkçe, Türkçe Kolay Dilin ilkeleri²¹ doğrultusunda hazırlanan metinlerin uygulanmasını ifade ederken; Basit Türkçe de Türkçe Basit Dilin belli stratejileri doğrultusunda hazırlanan metinlerin uygulanması olarak tabir edilebilir. Dolayısıyla Kolay Türkçe önceden belirlenmiş Türkçe Kolay Dil ilkelerini temel olarak Türkçenin bilişsel engelli bireyler için daha erişilebilir hale getirilmiş bir dilsel varyasyonu olarak tanımlanabilir. Bir başka anlatımla “Türkçe Kolay Dil, Türkçenin belirli standartlar ve ilkeler doğrultusunda uyarlanmış bir versiyonunu temsil ederken, Kolay Türkçe bu standart ve ilkelere uygun olarak hazırlanan metinlere verdığımız bir etikettir.” (Göktepe/Demirkıvıran, 2024: 337-338). Basit Türkçe de yine ilkeler doğrultusunda, daha geniş bir kitle için karmaşık dil yapılarının yalınlaştırıldığı bir varyasyon olarak tanımlanabilir. Bu terimler Türkçenin kendi dilsel yapısına ve toplumsal gereksinimlerine göre oluşturulmuş ve uluslararası terminoloji ile uyumlu hale getirilmiş ve yerlileştirilmiştir.

Bu terimlerin Türkçede yeni birer kavram olarak yer bulması sürecinde onları asıl anlamlı kıلان bu dilsel varyasyonların uygulamaya konulmasıdır. Bu konseptler Türkçeye aktarılmadan önce, birçok kişinin bu terimlerin ne anlamına geldiğini tam olarak bilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, bu iki terim erişilebilir dil kavramlarını yansıtarak tamamen yeni ve spesifik bir anlam kazanmış ve böylece dilsel olarak yeni birer oluşturum (coinage) ya da yenileşim (neologism) haline gelmiştir.

²¹ TÜBİTAK projesi kapsamında hazırlanmaktadır.

Böylece bu terimlerin erişilebilir dil politikalarının bir parçası olarak yaygınlaşması hem Türkiye'de hem de uluslararası alanda bilgiye eşit erişim hedefini desteklemektedir. Kolay Dil, Kolay Türkçe ve Basit Dil, Basit Türkçe terimleri Türkiye'nin bu alandaki katkısını güçlendirmekte ve aynı zamanda küresel erişilebilirlik standartlarına uyum sağlama sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu noktada iki terim arasında doğabilecek anlam karışıklığı veya kavramsal belirsizliğe de dikkat çekmek gereklidir. Kolay Dil ve Basit Dilin hedef kitleleri ve kullanım amaçları farklı olduğundan bu ayrimın net yapılması ve her iki kavramın doğru uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu farklılıkların anlaşılması ayrıca erişilebilir dil politikalarının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha etkili ve amacına uygun olmasını sağlayacaktır.

Sonuç

Bu çalışmada Türkçede "kolay" ve "basit" sıfatlarının Kolay Dil ve Basit Dilin terimleştirme sürecinde tercih edilmesinin nedenleri açıklanmış ve terim oluşturma süreci tek anlamlılık ve tutarlılık kriterleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirılmıştır. Kolay Dil ve Basit Dil varyasyonları, farklı açılardan anlaşılabilirliği ele aldılarından bu terimler tipki uluslararası literatürde olduğu gibi içerik ve işlevselliklerini yansıtacak şekilde oluşturulmuştur. Bu bağlamda, terimlerin birbirine karışmasını önlemek ve her iki varyasyonun da özgün anımlarını korumak adına, her iki kavramın terimleştirme sürecinin birlikte ele alınması büyük önem arz etmekteydi. Terimleştirme sürecinde Kolay Dil ve Basit Dil aynı yöntemlerle ele alınmış ve ele alınan yöntemlerde her iki dil varyasyonu birbirleri ile kıyaslanarak terimleştirme süreci gerçekleştirilmiştir.

Kolay Dil, bilişsel kısıtı olan, özel gereksinimleri olan, az okur yazar olan ve özellikle dilsel bağlamda sorun yaşayan bireylerin dilsel bariyerleri en aza indirgeyerek bilgiye erişimlerini kolaylaştırmayı amaçlarken; Basit Dil, daha geniş bir kitle için karmaşık dil yapılarını basite indirgeyerek dilsel anlaşılabilirliği artırmayı hedeflemektedir. Bu iki terim, her ne kadar benzer amaçlara sahip olsalar da hedef kitle, dilsel yapı, metin türü ve sayfa düzeni konusunda birbirinden ayrılmaktadırlar. Her iki terimin anlaşılabilirlik dereceleri ve parametrelerinin de farklı olduğu söylenebilir. Bu nedenle, terimlerin doğru anlaşılması ve bu terimlerin kullanımlarında net bir ayrim yapılması şarttır.

Kolay ve Basit Dil terim olarak yeni bir çalışma alanı oluşturduğundan bu terimlerin Türkiye'de yaygınlaştırılması, engelsiz iletişim kapsamında bilgiye eşit erişim sağlayarak ulusal ve uluslararası erişilebilirlik politikalarına katkı sunacaktır. Çalışmanın en önemli sonuçları, bu terimlerin Türkçede yerleşik hale gelmesiyle bilimsel ve toplumsal iletişimde önemli bir rol oynayacağını ortaya koymaktadır. Unutulmamalıdır ki ne terimler rastgele oluşturulmalı ne de bilimsel çalışmalarda kavramlar gelişen güzel kullanılmalıdır. Rastgele kullanılan terimler yeni ve gelişmekte olan bir çalışma alanı için verimli olmamakla beraber her yeni çalışma alanında sınırları ve anımları kesin belirlenmiş terimlere ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

- Bock, M. B., Pappert, S. (2023). *Leichte Sprache, Einfache Sprache, verständliche Sprache*. Narr Francke Attempto.

- Bredel, U., Maaß, C. (2016). *Leichte Sprache. Theoretische Grundlagen - Orientierung für die Praxis*. Duden Verlag.
- Ercilasun, A. B. (2004). Tarih akışı içinde ve Cumhuriyet döneminde Türk dili. *BAL TAM Türklük Bilgisi Prizren* 1(1), 11-23.
- Göktepe, F., Demirkıvırان, S. (2023). Türkçe Kolay Dil'e ilk yaklaşımalar. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 51, 297-332. <https://doi.org/10.24058/tki.2024.509>
- Karaman, B. İ. (2009). Terim oluşturma yöntemleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 57(2), 45-59.
- Karaman, B. İ. (2017). *Terimbilimi*. Bilge Kültür ve Sanat.
- Kaynar, M. K., Kalkan, N. (2019). Cumhuriyet'in dil reformunu okumak: Köprü mü, paravan mı? *Mukaddime*, 10(2), 444-469.
- Klare, G. R. (2000). The measurement of readability: Useful information for communicators. *ACM Journal of Computer Documentation*, 24(3), 107-121.
- Lange, D. (2018). Comparing „Leichte Sprache“, „einfache Sprache“ and „Leicht Lesen“: A corpus-based descriptive approach. İçinde: Jekat, Susanne J./Massey, Gary (Eds.). *Barrier-free communication: Methods and products. Proceedings of the 1st Swiss conference on barrier-free communication*. Winterthur: ZHAW Zürcher Hochschule für Angewandte Wissenschaften, 71-91.
- Leskelä, L. (2021). Easy Language in Finland. Lindholm, Camilla ve Ulla Vanhatalo (Eds.) *Handbook of easy languages in Europe* içinde. Berlin: Frank und Timme, 149-189.
- 44 Levend, S. A. (1960). *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri* (2. Basım). Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Lindholm, C., Vanhatalo, U. (2021). *Handbook of easy languages in Europe*. Frank und Timme.
- Maaß, C. (2020). *Easy Language – Plain Language – Easy Language Plus. Balancing Comprehensibility and Acceptability*. Frank & Timme.
- Özyurt, C. (2005). Dilde ve edebiyatta uluslaşma: Genç kalemler ve yeni lisan hareketi. *Muhafazakar Düşünce* 2 (5), 53-79.
- Rink, I. (2020). *Rechtskommunikation und Barrierefreiheit. Zur Übersetzung juristischer Informations- und Interaktionstexte in Leichter Sprache*. Frank und Timme.

Çevrimiçi Kaynaklar

<https://www.capito.eu/leichte-sprache/>; (Erişim: 06.10.2024).

<https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>; (Erişim: 06.10.2024).

<https://sozluk.gov.tr>; (Erişim: 15.10.2024)

<https://lugatim.com/s/KOLAY>; (Erişim: 15.10.2024)

<https://lugatim.com/s/BASIT>; (Erişim: 15.10.2024)